

OD NORMALIZACE K PERESTROJCE (1968-1989)

- *nástup normalizace* → proměna kulturní politiky, zásah do filmové tvorby → *kontrola kinematografie*
- *zastavena výroba* řady připravovaných filmů + dokončené uloženy tzv. do trezorů, promítány po r. 1989 (např. *Skřivánci na niti* – 1969, r. Jiří Menzel, podle Hrabala, *Smuteční slavnost* – 1969, r. Zdeněk Svěrák, podle románu Evy Kantůrkové)
- *výměny tvůrčích pracovníků* → ti, co nesouhlasili s okupací či jejich tvorba ideologicky nevyhovovala → *nové tvůrčí skupiny na Barrandově* (v nich druhořadí filmaři)

vliv i na úroveň filmových adaptací literárních děl

- autoři spojení s obrodným procesem 60. let → nejsou adaptováni
- prosazuje se **oficiální socialistická literatura** → námětově: látky z pracovního prostředí, historie dělnického hnutí + oslava příkladných socialistických hrdinů
- snazší → prosadit film opírající se o knižně vydaný text
- od 1971: snaha vyjít vstříc „požadavkům nové doby“ → naplno sloužit zájmům komunistické strany (nástroj propagandy a výchovy + důraz na tzv. angažovanou problematiku)

1) **náměty z dějin dělnického hnutí nebo zpracování historických událostí** → stvrzují význam komunismu a socialismu (vznik KSČ, dělnické hnutí, kolektivizace vesnice) = prvoplánová díla nevalné úrovně

1974: *Dvacátý devátý* (r. Antonín Kachlík) – podle předlohy **Jaroslava Matějky**

1971: *Svět otevřený náhodám* (r. Karel Steklý) – román **Josefa Kadlece**

1971: *Černý vlk* (r. Stanislav Černý) – novela **Karla Fabiána**

1973: *Zločin v Modré hvězdě* (r. Antonín Kachlík) – epizoda z *Anny Proletárky* **Ivana Olbrachta**

1973: *Kronika žhavého léta* (r. Jiří Sequens) – román **Václava Řezáče** *Bitva*

1976: *Čas lásky a naděje* (r. Stanislav Strnad) – román **Antonína Zápotockého** *Rozbřesk*

1974: *Pavlinka* (r. Karel Kachyňa) – román **Alfréda Technika** *Svárov*

1976: *Bouřlivé víno* (r. Václav Vorlíček) – volná adaptace románu **Jana Kozáka** *Svatý Michal*

1976: *Náš dědek Josef* (r. Antonín Kachlík) – próza **Jaroslava Matějky**

1975: *Tobě hrana zvonit nebude* (r. Vojtěch Trapl) – podle vlastní divadelní hry

- Vojtěch Trapl – filmový funkcionář, autor instruktážních filmů a odpůrce snímků československé nové vlny → znamenitě splynul s požadavky normalizační barrandovské dramaturgie = adaptace vlastní divadelní hry (prvotina) → manipuluje s ideologickými kontexty
- inspirováno skutečnými událostmi v Košicích z r. 1968, kdy byla lynčována žena stranického funkcionáře → prokurátorka Ronešová (Jiřina Petrovická) vyšetřuje útok zfanatizovaného davu na ženu komunisty a u soudu odhalí skutečného viníka – svého pravičáckého kolegu, který konflikt úmyslně vyprovokoval...

1975: *Tam, kde hnědí čápi* (r. Karel Steklý) – román **Bohumila Nohejla** *Velká voda*

- angažovaný snímek o vesnici Údolné, kde čestní komunisté dvakrát vítězí nad starými pořádky a otevírají vesničanům cestu ke šťastné socialistické budoucnosti: během kolektivizace v 50. letech a v roce 1968, kdy se nad poctivými družstevníky snaží zvítězit nekalé pravicové živly
- ústřední hrdina – bývalý sklářský dělník Štěpán Urban (Jiří Krampol) – se stane zakladatelem a prvním předsedou místního zemědělského družstva

2) **přepis klasických literárních děl** → oproštěné od ideologie, kultivované

1971: *Babička* (r. Antonín Moskalyk) – podle **Boženy Němcové** (scénář napsal zakázaný František Pavlíček)

1970: *Luk královny Dorotky* (r. Jan Schmidt) – podle tří povídek **Vladislava Vančury**

1971: *Petrolejové lampy* (r. Juraj Herz) – působivá adaptace románu **Jaroslava Havlíčka**, důraz na psychologii postav a pečlivé vykreslení dobové atmosféry

1978: *Panna a netvor* (r. Juraj Herz) – přepis pohádkového dramatu **Františka Hrubína**

1970: *Valerie a týden divů* (r. Jaromil Jireš) – podle „černého“ románu **Vítězslava Nezvala**, novovlnný

1970: *Partie krásného dragouna + Pěnička a Paraplíčko*, 1971: *Smrt černého krále + Vražda v hotelu Excelsior* – adaptace próz **Jiřího Marka** s detektivními a kriminálními motivy, vzbudily zájem diváků

- 1985: *Stín kapradiny* (r. František Vlácil) – filmová balada podle **Josefa Čapka**, scénář Vladimír Körner → tendence využívat apolitického rozměru předloh s důrazem na atmosféru zašlých časů
- 1984: *Poklad hraběte Chamaré* (r. Zdeněk Troška) podle novely **Aloise Jiráka** *Poklad*
- 1988: *Prokletí domu Hajnů* (r. Jiří Svoboda) podle románu **Jaroslava Havlíčka** *Neviditelný*

3) **adaptace klasických děl s důrazem na dobově politické aktualizace a ideologické úpravy**

- 1. pol. 70. let → většinou nevydařené filmy

1980: *Rytmus 1934* (r. Jaroslav Balík) – podle románu **Václava Řezáče** *Černé světlo*

1980: *Temné slunce* (r. Otakar Vávra) – druhý návrat ke Krakatitu **Karla Čapka** (výstraha před válečnými choutkami současných imperialistů)

Jan Otčenášek

1972: *Svatba bez prstýnku* (r. Vladimír Čech) – dílčí motivy románu *Kulhavý Orfeus*

1973: *Milenci v roce jedna* (r. Jaroslav Balík) – podle nedopsaného románu *Pokušení Katarina*

4) adaptace tvorby autorských osobností poválečného období (60. let) → pozvolně

- od 1978–1979 → vzati na vědomí určití spisovatelé 60. let → to nejlepší, co během normalizace vzniklo
Vladimír Páral – 1979: *Radost až do rána* (r. Antonín Kachlík), 1979: *Mladý muž a bílá velryba* a 1984: *Katapult* (oba r. Jaromil Jireš), 1990: *Muka obraznosti* (r. Vladimír Drha)
Bohumil Hrabal – 1981: *Postřižiny* a 1984: *Slavnosti sněženek* (r. Jiří Menzel) → adekvátní filmové výrazové prostředky pro vyjádření jeho specifické literární řeči
Vladimír Körner – 1969: *Adelheid* (r. František Vlácil) a 1980: *Cukrová bouda* (r. Karel Kachyňa, podle novely *Zrození horského pramene*), 1985: *Zánik samoty Berhof* (r. Jiří Svoboda, scénář východiskem pro autorovu pozdější stejnojmennou prózu) → baladické ladění
Adolf Branald – 1981: *Pozor, vizita!* a 1983: *Sestřičky* (r. Karel Kachyňa), předloha *Vizita*, divácky vděčné
Ota Pavel – 1986: *Smrt krásných srnců* (r. Karel Kachyňa)
Josef Nesvadba – 1972: *Slečna Golem* (r. Jaroslav Balík) a 1977: *Zítřka vstanu a opařím se čajem* (r. Jindřich Polák) → prvky sci-fi a komedie

5) současná angažovaná literatura (zachytit nejistoty, citové zmatky i revolty mladých hrdinů a vyzdvihnout jejich závěrečné zapojení se do společnosti)

- Karel Štorkán** – přední autor ideologicky přijatelných námětů → 1972: *My ztracený holky* (r. Antonín Kachlík), 1972: *Půlnoční kolona* (r. Ivo Novák), 1972: *Rodeo* (r. Antonín Máša) a 1974: *Kvočny a Král* (r. Jaromír Borek)
- Jan Kostrhun** – vesnická tematika → 1976: *Plavení hříbat* (novela *Prázdniny*), 1979: *Tvář za sklem* (román *Černé ovce*), 1981: *Pytláci* a 1982: *Vinobraní* (r. Hynek Bočan)
- Ladislav Pecháček** – humor → 1982: *Jak svět přichází o básníky* (r. Dušan Klein, předloha *Amatéri*)
- Jiří Švejda** – konfliktní hrdinové, sociálněkritický aspekt → 1980: *Požáry a spáleniště* (r. Antonín Kachlík), 1984: *Kariéra* (r. Július Matula, *Dva tisíce světelných let*) a 1985: *Havárie* (r. Antonín Kopřiva)
- Václav Dušek** – 1979: *Křehké vztahy* (r. Juraj Herz, próza *Druhý dech*)
- Petr Novotný** – 1983: *Zámek „Nekonečno“* (r. Antonín Kopřiva, výchovný ústav pro mládež *Vezmu sekeru*)
- Radek John** – osobité zpracování tematiky nelehkého dospívání a generačních konfliktů → 1980: *Jen si tak trochu písknout* a 1982: *Sněženky a machři* (r. Karel Smyczek, dle románové prvotiny *Džínový svět*)
- Zdeněk Rosenbaum** – 1986: *Krajina s nábytkem* (r. Karel Smyczek)
sociální kritika a politická satira → v důsledku politického uvolňování v 2. polovině 80. let
- Stanislav Vácha** – 1987: *Hauři* (r. Július Matula) → téma pokrytectví a protekcionismu
- Ladislav Pecháček** – 1988: *Dobří holubi se vracejí* (r. Dušan Klein) → téma alkoholismu

6) vztah filmu a divadla

- přepisy divadelních inscenací → vyrovnat se s poetikou a atmosférou titulu + případně jej významově povýšit posunem do nového filmového kontextu
Divadlo na provázku Brno – 1978. *Balada pro banditu* (podle **Milana Uhdeho**), 1981: *Poslední leč* + **Semafor** – 1986: *Jonáš a Melicharová* (tvorba **Jiřího Suchého**) – r. Vladimír Sís
inscenace **Boleslava Polívky** – 1987: *Šašek a královna* (r. Věra Chytilová)
Divadlo Jára Cimrmana → osobitý humor **Zdeňka Svěráka** a **Ladislava Smoljaka** → 1983: *Jára Cimrman ležící, spící* a 1984: *Rozpuštěný a vypuštěný* (podle hry *Vražda v salonním coupé*)

ADAPTACE ČESKÉ LITERATURY V ČESKÉM FILMU PO ROCE 1989

- 1989: bezprostředně po proměnách → český film = opak situace v letech 1945-1989
  - nutnost vyrovnat se s novými ekonomickými a organizačními podmínkami
  - 1993: zrušení státního monopolu filmu → celková proměna filmového průmyslu (privatizace FS Barrandov)
  - finanční podpora státu → minimální + tvůrci → odkázání hlavně na soukromé producenty
  - od poč. 90. let: vznik soukromých společností (např. Bonton, Space Films, Bioscop, Ateliéry Zlín...) + výrazný producent → veřejnoprávní Česká televize (největší koproducent filmů)
  - česká kinematografie → se stala svobodnou X svoboda bez peněz, s níž si tvůrci nevěděli rady
  - chyběli zkušení producenti, výrobní zázemí, nemilosrdná konfrontace se zahraniční konkurencí
  - vliv → na nové dramaturgické tendence tvorby → z počátku snaha sázet na jistotu = tu mj. poskytují právě úspěšná literární díla, jež se stávala předlohami mnohých adaptací
- témata.

1) bezprostřední reakce na minulý režim

- poč. 90. let → pokusy vyrovnat se s komunistickou minulostí = ventilovat (často neúspěšně) osobní křivdy z období normalizace či 50. let 20. stol.
Josef Škvorecký – 1991: *Tankový prapor* (r. Vít Olmer) → první soukromý film, dříve zakázaná předloha = „vzpomínka“ na vojenskou službu v 50. letech → nahlíží na socialismus tak, jak to nebylo možné X nezávažná reflexe, hlavně zábavně laděná historika z vojenského prostředí

[Vladimír Olmer → pak bulvární ladění tvorby, umělecký pád = 1995: *Playgirls 1 a Playgirls 2* → zpracování románu Vladimíra Párala o třech přítelkyních podnikajících v erotickém byznysu]

Miroslav Švandrlik – 1992: *Černí baroni* (r. Zdenek Sirový) → podle jedné z nejčtenějších knih porevolučního období → záměr opět nenaplněn, námět neodpovídal naturelu záměrného režiséra oba filmy → značný komerční úspěch

Jiří Stránský – 1996: *Bumerang* (r. Hynek Bočan) → první film z prostředí bolševických lágrů, lidsky pochopitelné zúčtování s minulostí

2) odkaz české klasiky

- poč. 90. let: nedostatek soudobých látek → tak osvědčení i pozapomenutí autoři české literární klasiky

Bohumil Hrabal → nic se nevyrovnalo *Ostře sledovaným vlakům* či *Postřižinám*

1993: *Andělské oči* (r. Dušan Klein) – povídka *Bambini di Praga 1947* → o partičce podezřelých pojišťováků, kteří jsou nakonec sami obelštěni X barvotiskové retro

1994: *Příliš hlučná samota* (r. Věra Caisová) → herec Philippe Noirete X nepochopení předlohy, slabý film

2006: *Obsluhoval jsem anglického krále* (r. Jiří Menzel) → práva na zfilmování knihy = deset let tahanic → na osudu číšníka zrcadlí dramata a prohry, kterými prošly naše dějiny ve 20. století → dokonalé dobové stylizace X tragikomičnost předlohy ani metaforu českého osudu → nevystihnul

- literatura období mezi světovými válkami → obracejí se k ní tvůrci starší a střední generace (neuměli najít výraznější kontakt s realitou ve zpracování současných témat) → *převážně ilustrace* původních předloh

Jaroslav Havlíček – 1992: *Helimadoe* (r. Jaromil Jireš) → nostalgické retro, z původně dominantní postavy – domácího tyрана dr. Hanzelína – udělali sympatického podivína, místo dilematu mezi rodinnou soudržností a osobní svobodou → motiv prvního citového okouzlení i rozčarování dospívajícího chlapce Emila

Zdeněk Jirotka – 1993: *Saturnin* (r. Jiří Věřčák) → humoristický román o mladém muži dobrého postavení a jeho svérázném sluhovi Saturninovi, který působí v poklidném životě řadu zvrátů → retrosnímek s nostalgickou atmosférou 30. let 20. století X specifický duch předlohy nevystihl

Vladislav Vančura – 2003: *Útěku do Budína* (r. Miloslav Luther) → kostýmní podívaná toporně ilustrující příběh generační vzpoury

Ivan Olbracht – osudy podkarpatských Židů – 1995: *Golet v údolí* (r. Zeno Dostál) → nostalgicky smířlivý popis zmizelého světa židovské vesnice, 1999: *Hanele* (r. Karel Kachyňa, povídka *O smutných očích Hany Karadžičové*) → tragicky laděný příběh mladé ženy, která je kvůli milostnému vzplanutí k muži, jenž se odklonil od tradiční víry, zavrhnuta židovskou komunitou i vlastní rodinou

Josef Kopta – legionářský spisovatel – 2008: *Hlídač č. 47* (r. Filip Renč) → syrový příběh válečného vysloužilce, který předstíráním hluchoty odhalí manželčinu nevěru

Josef Karel Šlejhar – 1999: *Kuře melancholik* (r. Jaroslav Brabec) → výrazné obrazové řešení, ale posun ve vyznění → příběh malého čtyřletého chlapce, který po smrti matky marně hledá jistoty ve světě dospělých

Josef Váchal – 1993: *Krvavý román* (r. Jaroslav Brabec) → originální obrazová stylizace, pohrává si se stereotypy brakové literatury a žánrovými schémata kinematografie od počátků až do zvukové éry

Vladimír Michálek → snaha o zajímavé uchopení:

Franz Kafka – 1994: *Amerika* → netradiční přepis, výtvarně stylizovaná podívaná

Jakub Deml – 1996: *Zapomenuté světlo* → příběh přesadil do období normalizace, role vesnického kněze, bojujícího koncem 80. let za zachování místního kostela, Bolek Polívka
poezie

K. J. Erben – *Kytice* + **K. H. Mácha** – *Máj* → r. F. A. Brabec = celovečerní kalendářové ilustrace, postrádajících jakoukoli básnivost

3) současné látky

- pol. 90. let → jistá stabilizace české literatury → objevují se noví autoři = současný pohled na svět + převažují tendence k autobiografičnosti a (psuedo)autentičnosti

- zájem čtenářů o jejich díla → vzbudil pozornost filmařů

Petr Šabach – humorista, poskytoval vděčné látky

- epizodický charakter knih → vznikají většinou volně adaptace – hořké komedie (dějovou linku dodával scenárista **Petr Jarchovský** + režie: **Jan Hřebejk**)

1993: *Šakalí léta* – retromuzikál z 50. let o začátcích rock'n'rollu ve čtvrti režimních prominentů Dejvicích

1999: *Pelišky* – tragikomedie na pozadí události r. 1968 → hašteření dvou ideologicky znesvářených rodin, žijících v jednom domě a sdílejících vše dobré i zlé

2003: *Pupendo* – volně navazuje na *Pelišky*, opět dvě rodiny, tentokrát v komplikované době normalizace

2008: *U mě dobrý* – nepříliš zdařilá komedie situovaná do 90. let

2010: *Občanský průkaz* (r. **Ondřej Trojan**) – příběh čtveřice mladíků, jejich lásek i rodičů, opět normalizace

Michal Viewegh – nejčastěji adaptovaný, bestsellery → propojuje komerčně atraktivní témata (často vychází z pokleslých žánrů) + vystihuje psychologii hrdinů, atmosféru i prostředí

1997: *Báječná léta pod psa* (r. Petr Nikolaev) – autobiograficky laděná kniha, ve své době úspěch → s nadsázkou zachycuje osudy obyčejné rodiny za komunistického bezčasí normalizace

1997: *Výchova dívek v Čechách* (r. Petr Koliha) – milostný příběh učitele a začínajícího spisovatele, který se kvůli penězům ujme nelehkého úkolu vzdělat dceru bohatého podnikatele
2005: *Román pro ženy* (r. Filip Renč) – matka a dcera hledají pravého muže pro cestu životem
2006: *Účastníci zájezdu* (r. Jiří Vejdělek) – oddechová prázdninová komedie, těžící z konfrontace typově odlišných rekreatů během dovolené na Jadranu
2008: *Nestyda* (r. Jan Hřebejk) – podle *Povídek o manželství a sexu* (1999), téma rozvodu: o čtyřicátníkovi pokoušejícím se neustálými zálety zahnat krizi středního věku i nespokojenost s vlastním manželstvím
2009: *Případy nevěrné Kláry* (r. Roberto Faenza)
2010: *Román pro muže* (r. Tomáš Bařina) – samolibý soudce (Miroslav Donutil) vezme dva sourozence – umírajícího mladšího bratra a osamělou sestru – na dovolenou do Tater → poměrně malý divácký úspěch
2014: *Andělé všedního dne* (r. Alice Nellis) – fantastický příběh čtyř andělů, vymyká se V. typickému rukopisu
2015: *Vybíjená* (r. Petr Nikolaev)

Jaroslav Rudiš

2006: *Grandhotel* (r. David Ondříček) → příběh o lásce, samotě, nejistotě, frustracích a touze splnit si své sny, prostředí hotelu Ještěd, ale bezradný film, figurkaření a vnějšková líbivost

Jáchym Topol – experimentálnější linie, specifické nakládání s jazykem, které rozbíjí výrazové konvence a provokuje užíváním drsných výrazů

2000: *Anděl Exit* (r. Vladimír Michálek), syrový přepis novely *Anděl* z prostředí drogových dealerů
2008: *Sestra* (r. Vít Pancíř), na motivy stejnojmenné knihy → sází na abstrakci a vystižení ducha vyprávění, svébytný koncept obrazu se doplňuje s Topolovými barokně naditými větami a hudbou kapely Psí vojáci

časté adaptace divadelních her či přepisy divadelních inscenací

snaha zopakovat úspěch díla na jevišti → ne vždy se daří

Jiří Hubač – 1993: *Jedna kočka za druhou* (r. František Filip) – podle *Dům na nebesích* (1980)

Petr Zelenka – 2005: *Příběhy obyčejného šílenství* (r. Petr Zelenka, i v Dejvickém divadle) → černá komedie, hra o vztazích a absurditě každodenního života, filmový přepis se nápaditě odpoutal od divadelní podoby → inteligentní komedie o lidech, jejichž chování je podřízeno snaze zbavit se jakýmkoli způsobem osamělosti

René Levínský – 2006: *Ještě žiju s všákem, plácačkou a čepicí* (r. Pavel Göbl) → nepříliš kvalitní přepis, absurdní tragikomedie, vztahové propletence na pozadí mizejícího genia loci opuštěného nádraží

Petr Kolečko – 2014: *Zakázané uvolnění* (r. Jan Hřebejk) – konverzační komedie o únosu nevěsty ze svatby, opět nenašlo adekvátní zpodobnění předlohy

Václav Havel – 2011: *Odcházení* (r. Václav Havel) → neopomenutelný počin, nezapře dramatickou strukturu původní hry X ale osobitá atmosféra, sebeironický nadhled i kritika poměrů soudobé politické kultury → groteskní proměny moci

více či méně zdařilé přepisy divadelních inscenací → většinou nepříliš invenčně kopírovaly jevištní podobu

Václav Havel – 1991: *Zebrácká opera* (r. Jiří Menzel) – nadčasová ironická komedie o totalitních mechanismech, původně uvedeno v Činoherním klubu v Praze

Jaroslav Dušek – 2013: *Čtyři dohody* (r. Olga Špátová a Miroslav Janek)

poslední doba → počet adaptací oproti situaci na počátku 90. let výrazně poklesl (nedůsledný systém dotací filmů ze strany státu → snížil se počet nově vznikajících snímků – zájem se soustředí hlavně na původní náměty, případně mezinárodní koprodukce upřednostňují témata nadnárodní)